

Skønhedsfabrikken – om den kosmetiske kirurgis samtidshistorie

Cand.mag. Adam Bencard

Københavns Universitet, Medicinsk Museion

I løbet af de seneste årtier har kroppen generelt og skønhedskirurgien mere specifikt fået en mere og mere markant rolle i mediebilledet og i den offentlige bevidsthed. Den amerikanske sociolog *Bryan Turner* har hævdet, at vi lever i et somatisk samfund, hvor kroppen er blevet et af de vigtigste områder for politisk og kulturel aktivitet [1]. Og kroppen er i stigende grad blevet et af de vigtigste mål for et stadigt mere omsiggribende forbrugersamfund [2]. I en verden, hvor vi bliver bedømt på vores udseende, er der noget befriende over forestillingen om at ændre det – hvis ansigtet virkelig er et vindue til sjælen, er der så noget at sige til, at man gerne vil have pudset ruden? Skønhedskirurgien er for alvor kommet under huden på den fælleskulturelle krop. Overalt i verden, fra Ishøj til Iran, lægger flere og flere sig villigt under kniven for at komme samfundets skønhedsidealere nærmere. Den markante stigning i synligheden af skønhedskirurgien hænger nøje sammen med disse udviklinger. Antallet af operationer er vokset eksplosivt. Der er sket en markant demokratisering af plastikkirurgien – vi er blevet rigere, teknikkerne er blevet billigere og mindre omfattende, klinikkerne er blevet flere, og skønhedskirurgien er blevet en lukrativ industri. Hollywood videregiver kirurgisk perfekte skønhedsidealere til hele verden. De sociale stigmata, der tidligere har været knyttet til plastikkirurgien, opløses daglig.

Men hvordan kan det være, at vi bliver mere og mere parate til at lægge os under kniven? Og hvorfor er det, at vi knytter lykke og velbefindende tættere og tættere til vores fysiske fremtoning? Lykke og tilfredshed ligger som kerneproblematik i den æstetiske kirurgi og knytter an til en lang række centrale figurer i de vestlige, moderne, liberalistiske samfund. *Happiness, the central goal of aesthetic surgery, is defined in terms of the autonomy of the individual to transform him- or herself. Thomas Jefferson famously included the pursuit of happiness in his enlightenment list of the ideal goals of the autonomous citizen*, som kulturhistorikeren *Sander Gilman* skriver i bogen *Making the Body Beautiful* [3]. Skønhedskirurgien rejser en lang række spørgsmål om biologi, om forholdet mellem krop og sjæl, mellem overflade og dybde, mellem form og indhold, grænserne mellem naturlighed og det kunstige og om de indbyrdes forhold mellem mennesker. Det er naturligvis uden for denne artikels omfang at indkredse så generelle pro-

blematikker, hvorfor den begrænses til at skitsere en historie om den demokratisering, skønhedskirurgien har været igennem. Historien trækker tråde gennem hele det 20. århundrede fra krigshospitaler i første verdenskrig over Hollywoods glamouriserede filmstjerner til fjernsynsskærmen, der når helt ud i dagligstuerne [4].

Den 28. juni 1914 blev den østrig-ungarske tronarving *Franz Ferdinand* skudt på gaden i Sarajevo, og første verdenskrig brød ud i Europa. Og med den blev den moderne plastikkirurgi født. Krigen blev en af verdenshistoriens mest blodige og grusomme, blandt andet på grund af en skæbnesvanger kombination af forældede militære taktikker og helt nye militærteknologiske landvindinger som maskingevær, giftgas, kampfly og bedre artilleri. Det resulterede i død og ødelæggelse i et enormt omfang og stillede kirurgerne over for et hidtil uset antal voldsomme ansigtsskader. Smadrede eller manglende kæber, afskudte næser og læber og lignende krævede, at kirurgerne udviklede nye metoder. Det hjalp naturligvis også, at de havde utallige forsøgspersoner til at få afprøvet deres nye ideer på. Soldaternes familier og omgangskreds havde svært ved at leve med resterne af de hjemsendte soldater, og de voldsomme fysiske skader blev et alt for tydeligt billede på, hvad der foregik på slagmarkerne rundt om i Europa. Kirurgerne rundt om på de europæiske krigshospitaler udviklede en lang række teknikker, der lagde grunden til en opblomstring og stadig forbedring af plastikkirurgien gennem det 20. århundrede [5].

Men udviklingen af den æstetiske kirurgi som fænomen i massekulturen og samtidshistorien hænger mindre sammen med dens fødsel i krig og mere med dens udnyttelse i det måske mest betydningsfulde sted for dannelsen af vores fælles skønhedsidealere: Hollywood. Filmskaberne var ikke sene til at gribe de nye plastikkirurgiske muligheder, der var opstået i kølvandet på første verdenskrig. Plastikkirurgien gjorde det muligt at omskabe almindelig kønne starletter til glitrende, perfekte skønheder på lærredet. I 1920'erne var de filmtekniske redskaber blevet så gode at *close up*'et blev et fast filmisk virkemiddel. Det afslører skuespillerens følelser med ekstra tydelighed, men fremviser og forstørrelser også nådesløst enhver fejl i ansigtstrækkene. Det betød, at der blev stillet helt nye krav til skuespillernes fysiske fremtoning, og studiocheferne var ikke sene til at gøre plastikkirurgi til en forretningsbeslutning. *Greta Garbo* fik beordret en tandretning, *Marlene Dietrich* fik en næseoperation, *Rita Hayworth* fik flyttet sin hårgrænse, og *Marilyn Monroe* fik fjernet både et bump på næsen og rettet en lille fejl ved kæben [6].

Indtil de seneste årtier var skønhedsoperationerne dog hovedsageligt forbeholdt Hollywoods elite og de meget rige og var uden for rækkevidde for den almindelige befolkning. Men sådan er det ikke længere. Et af de mest synlige symptomer på skønhedskirurgiens nye status er den syndflod af tv-programmer, der er skyllet ind over sendefloderne i de seneste år. Kongen blandt disse nye plastik-*reality shows* er det amerikanske *Extreme Makeover*, der har dannet skole for den slags show. Retorikken i programmet er – på bedste amerikanske vis – helt oppe i det røde romantiske felt, hvor drømme bliver til virkelighed, og liv bliver forandret. Askepotdrømmene bliver gjort til virkelighed, komplet med den omdannede deltager som ballets dronning. Seriens succes og fascinationskraft er ubetvivlelig og rører ved nogle helt grundlæggende menneskelige fantasier: at lave sig selv om, og blive – ikke en anden – men sit rigtige jeg.

I kølvandet på disse show er der kommet en lang række kritiske røster, også fra kirurgstanden. De advarer mod de fuldstændig urealistiske og overdrevne forventninger, som programmerne skaber, og om de potentielle psykiske kriser, der opstår, når det indre landskab ikke hænger sammen med det ydre, og forventninger og drømme møder virkeligheden uden for tv-skærmens afsluttede mirakelhistorier. De frygter, at programmerne skaber en illusion om, at alt er muligt, øjeblikkeligt. At skønhed bliver endnu en vare på forbrugersamfundets bugnende hylder, og at lykke bliver lig med overflade [7]. Den franske plastikkirurg *Jean-Louis Sebagh* har blandt andet udtalt om den moderne skønhedsdyrkelse: »Ser man på populære magasiner, opdager man hurtigt, at nutidens æstetik er totalt fokuseret på udseende og overflade. Kapitalismens love er i fuld effekt, og alt, der betyder noget, er en fejlfri facade. Det er særdeles beklageligt« [8].

Der er ingen tvivl om de mange, mange positive effekter, som skønhedskirurgien har bidraget med, og de mange liv, den har forbedret. Ser man bort fra tv-programmernes ekstreme og forvrængede præsentation af plastikkirurgiens (vild)veje, rummer de kosmetiske operationer potentiale for forbedring af mange menneskers fysiske og mentale velvære. Men som det ovenstående citat fra den franske kirurg viser, er vi også ved at se de potentielle slagsider af de kirurgiske indgreb. *Sander Gilman*, en af de førende forskere inden for skønhedskirurgiens kulturhistorie, har påpeget, at jo mere man betragter det kirurgiske indgreb som en genvej til lykke og frihed, jo større bliver muligheden for at være ulykkelig. Som de påfaldende ens resultater, der kommer ud af *reality-*

plastikprogrammer *The Swan* og *Extreme Makeover* understreger, er der en indbygget fare i skønhedskirurgien for at blive en kopi. Ikke mere sig selv, men mere som de andre. Den paradoksale skyggeside i mediernes videreformidling af skønhedskirurgiens løfter er, at man ikke nødvendigvis tager kontrol over sig selv og sit liv, men måske snarere afgiver retten til at bestemme over sig selv.

Korrespondance: *Adam Bencard*, Afdeling for Medicinhistorie, Medicinsk Museum, Københavns Universitet, Fredericiagade 18, DK-1310 København K. E-mail: adb@mm.ku.dk

Litteratur

1. Turner B. *Regulating bodies*. London: Routledge, 1992:12.
2. Featherstone M. *The body in consumer culture*. I: Featherstone M, Hepworth M, Turner BS, red. *The body*. London: Sage, 1991:170-96.
3. Gilman S. *Making the body beautiful*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
4. Haiken E. *Venus envy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1997.
5. Brain DJ. *Facial surgery during World War I*. *Fac Plast Surg* 1993;9:157-64.
6. Gilman S. *The astonishing history of aesthetic surgery*. I: Taschen A, red. *Aesthetic Surgery*. Köln: Taschen, 2005:60-110.
7. Morgan K. *Woman and the knife: cosmetic surgery and the colonization of women's bodies*. I: Welton D, red. *Body and flesh*. London: Blackwell, 1998:325-49.
8. Taschen A, red. *Aesthetic surgery*. Köln: Taschen, 2005.